

Research Insights
Изследователски проникновения

МЕЖДУПРЕДМЕТНИТЕ ОБЛАСТИ И БЪЛГАРСКИЯТ ФОЛКЛОР В ОБУЧЕНИЕТО ПО МУЗИКА В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Жана Колева

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. Музикалното възпитание и обучение имат безспорно влияние в процеса на цялостното формиране на личността. Тематичен акцент в учебното съдържание по музика е българският музикален фолклор. Очертаването и осмислянето на интегративните връзки с останалите учебни предмети е необходимо за изграждането на продуктивен познавателен процес, съхранението и стимулирането на интереса към българския фолклор. Интегралният подход развива потенциала на учениците и ги мотивира за по-задълбочено изучаване на предметите.

Ключови думи: интегративна технология; български фолклор; музикално образование; междупредметни връзки

Процесите на глобализация на света и промените в икономическата, техническата, политическата и социокултурната сфера налагат промени в образователната система. На основата на традициите в контекста на образователната реформа са изведени и държавните образователни изисквания и учебните програми. В тях е отделено специално място на интегративните тенденции и междупредметните връзки в учебното съдържание.

Безспорно е влиянието на изкуството в процеса на цялостното формиране на личността. Съобразявайки специфичната роля на музикалното възпитание и обучение за цялостното изграждане на младите хора и пълноценното им реализиране в живота, е представено мястото на предмета музика в съвременното училище. В този смисъл, музикалното развитие, възпитание и обучение в началния етап на образование заемат ключова позиция в общообразователната подготовка. В нормативните документи се идентифицира с придобиване на знания, умения и отношения, необходими за личностното развитие на индивида през целия живот, културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество. Като съществен тематичен акцент в учебното съдържание по музика, заложен в държавните образователни изисквания за учебно съдър-

жание, програми и учебници по музика, се откроява българският музикален фолклор. Той категорично заема своето място в обучението по музика, тъй като подпомага изграждането на музикална култура съобразно с културната ни идентичност.

Основен фокус е интегративната технология за представяне на българския фолклор и междупредметните връзки в обучението по музика и останалите учебни предмети в началното училище. Обект е откриването на българския фолклор в различните учебни дисциплини и открояването на интегративните връзки между тях. Очертаването и осмислянето на тези връзки е необходимо, тъй като те са предпоставка за изграждането на продуктивен познавателен процес на основата на многостранна умствена дейност на учениците и зараждането на любов, съхранението и стимулирането на интереса към българския фолклор.

Фолклорът е част от народната художествена култура, от народното изкуство и заедно с народната музика, танц, живопис, скулптура, театър и т.н. свидетелства за творческия гений на народа. Фолклорът, както и цялото народно изкуство, отразява художествени образи, историческия опит на народа за опознаване и овладяване на природата, изразява неговите мечти, идеали и борби за по-добър живот, дава широки и ярки картини на бита и труда, на обществения живот, на чувствата и преживяванията на хората (Dinekov, 1990).

Интеграцията е състояние на една система, в която отделните части са обединени в едно цяло. Тя е и самият процес на обединяване на частите на цялото, което в учебния процес има огромно евристично значение. Използването на интегралния подход в педагогическия процес развива потенциала на учениците, мотивира ги за по-задълбочено изучаване на предметите, показва практическото приложение на получаваните знания в реалния живот. „Интегралният подход допринася за приоритетно развитие на логическото и критическото мислене на учениците, развитие на тяхната инициативност и находчивост, придобиване на способност да боравят свободно с различни източници на информация“ (Ilieva, 2017).

Фолклорът е културата на етническата общност, която включва не само словесно-музикални, хореографски и предметни форми на дейността на хората, а и вярвания, знания и представи, обреди, обичаи. Тя се проявява в социалната, материалната, духовната сфера. Реализацията на интегративния подход изисква внимателно осмисляне на подходите, методите, средствата и формите на обучение, подпомагащи интегрирането на знанията, тяхното откриване и систематизиране в единна цялост.

Първата интегративна връзка, която изисква специално внимание, е българският фолклор в обучението по музика и обучението по български език и литература. В учебната програма по български език и литература част от отбелязаните знания се отнасят именно до определени жанрови проявления от литературата и фолклора за деца, като в учебното съдържание са включени различни

фолклорни произведения – български народни песни, приказки и легенди. От друга страна, обучението по музика включва разнообразна фолклорна музика и предполага компетентности в областта на българския език, като изказване на мнение при възприемане на произведение и използване на адекватни понятия за определяне на характера му, четене и обсъждане на текстове на песни.

В песните музика и поезия взаимно се допълват, като взаимодействието им върху личността е комплексно. В тази насока подходящи са задачи, свързани с определяне настроението на стиховете и връзката им с емоционалното съдържание на мелодията. На учениците могат да се предложат, отчитайки техните нагласи, интереси и способности, друг тип задачи, насочени към активизиране на тяхното участие в процеса на обучение. Например да се подготвят стихове, включително и лично творчество, близки по тематика и настроение до стиховете на песента, която е обект на изучаване, да се проучат други заглавия и т. н.

При аналитично възприемане на музикално произведение задачите разкриват много възможности за по-цялостно възприемане и осмисляне на художествена творба от учениците. Например при определяне на характера на музиката и запознаване с основните теми на творбата. Учениците определят сами основното емоционално съдържание на музиката и верните характеристики на темите. Основна задача е стимулиране развитието на богатството на речта (Kolovska, 2011).

Музиката има съответна роля и във физическото развитие на детето. Връзката между музиката и физическото възпитание и спорт са дълбоки и многостранно преплетени. Движенията на децата с музика са по-организирани, по-жизнени, пластично и емоционално обогатени.

В учебното съдържание по физическо възпитание и спорт са включени за изучаване народни хора и танци. В процеса на работа се натрупва слухов опит, обогатява се усетът за метрика и ритмика на учениците чрез звучащите образци от българския равноделен и неравноделен музикално-песенен фолклор. С броенето при общоразвиващите упражнения, ходенето, бягането, гимнастиката и др. двигателни действия, изпълнявани с музикален съпровод, движенията стават по-точни, примерени и прецизни.

Особено полезни в началното училище са музикалните игри и танци, където по-хармонично и по-добре могат да се развиват основните движения и положения на тялото. Правилното пеене обезпечавя по-равномерно и по-дълбоко дишане, а с това и положително въздейства върху развитието на белите дробове и гръдния кош, като в тази статия не се описват оздравителните и допълнителните ефекти от него.

Народното песенно творчество се намира в най-тесна връзка с танцовия фолклор. Фолклористиката е свързана с историята на народа, с изобразителното изкуство, с историята на културата, с митологията, с етнологията и

етноисторията, с теорията и историята на литературата, с поезия, скулптура, театър, архитектура, с орнаментиката и художествените занаяти.

Фолклорът характеризира същността на народа във всички етапи на неговото житие и битие. Това обосновава доминиращото му присъствие в обучението по предмета „Човекът и обществото“ в началното училище. Историческите песни се отличават с по-голяма историческа конкретност и точност, с по-голям реализъм в изображението, но същевременно тяхното съдържание не се покрива напълно с историческите събития. Те наистина представят историята на народа, но така както народът я вижда, което очертава широтата в разбиранията на народния гений. При историческите песни се забелязва извънредно голямо разнообразие в темите и формите. Обхващат се събития от различно време, използват се обширни и кратки композиции с превес на повествователните или лиричните моменти (Dinekov, 1990)

Друга страна на взаимовръзката между фолклора в обучението по музика и обучението по „Човекът и обществото“ е изучаването на различните празници и обичаи (коледуване, Лазаровден и др.), в които се изпълняват народни песни, наричания, свирни и танци.

„Обредните песни не могат да се изучават откъснати от обредите. Те са свързани, от една страна, с редовни, установени в календара обреди и празници, а от друга – със семейно-традиционни обреди и обичаи (при раждане, сватба, смърт и др.)“ (Dinekov, 1990). При обстоен анализ на текстовото съдържание и смислите на обредните песни се откроява колоритът в народното-ворческия процес. В тях народът е разкрил живота и душата си. Те представят обобщение на неговия исторически, трудов и социален опит.

При изучаване на обредните празници и обичаи и откриването на техните нравствени послания в различните класове в началното училище е препоръчително запознаването и с обредните песни за конкретния празник за неговото пълно представяне с помощта на адаптирани или автентични текстове. Това прави възможно въвеждането на децата в сложния свят на социални взаимоотношения и норми на поведение чрез празничните традиции и обичаи и овладяването на знания, умения и отношения, свързани със съдържанието и смисъла на даден празник или обичай.

Народните традиции и обичаи с богатите фолклорни песни в тях са неотменна част от културата и бита на нашия народ. Те предават историческия опит на поколенията и носят богата символика, която кара човек от дете да заживее с техните достойнства, да бъде носител и продължител на народните традиции.

Познаването на творби от народното творчество и народните занаяти е част и от обучението по изобразително изкуство. Фолклорът в учебното съдържание по този учебен предмет е включен под формата на изобразяване и сравняване на български народни носии, шевици, килими или обредни предмети.

В педагогическата литература съществуват различни проекции за възможни педагогически трансляции по предметите изобразително изкуство – музика. Една от тях разглежда урока по музика като предшестваш този по изобразително изкуство, а друга – обратната последователност. Особен интерес представлява следната комбинация: в часа да се реализира образователното съдържание от двата урока и паралелно да се усвоят знания по изобразително изкуство и музика.

Идеята за национално, самобитно своеобразие в изобразителното изкуство се реализира чрез интерпретиране на фолклорни мотиви, извор на които е реалността, която заобикаля творците. Взаимовръзката между музиката и изобразителните дейности дава възможност да се онагледят различни фолклорни области, традиции, празници и обичаи.

Народните празници разкриват цял свят от вярвания, обреди, навици, суеверия, с които народът е живял през вековете. Основни черти са поклонението на слънцето и земята, анимизмът, култът на прадедите и др. Представяйки си, че природата е одушевена, човекът е вярвал, че не може да ѝ се повлияе с определени действия, слово, песни и др.

В много от фолклорните песни се възхвалява красивата природа или се отразяват различни природни феномени. В някои от тях се пее за слънцето, зората, дъжда, птичките, горите, тревите и др. Фокусът се насочва към създаване на чисти и естествени взаимоотношения човек – природа и възпитаване на любов, морални качества и критерии, емоционално-образни преживявания. Това означава, че макар и не толкова явно както при останалите учебни предмети, се откриват междупредметните връзки на фолклора в обучението по „Човекът и природата“ и по музика.

С народните обичаи и обреди е свързан богат и разнообразен фолклор: песни, наричания, пословици, гатанки. В идейно, тематично и художествено отношение най-високо стоят песните, предимно лирически по характера си, отразяващи отношението на човека към света, природата и собствения му живот (Dinekov, 1990).

Учениците от началните класове в обучението по „Човекът и природата“ се запознават с факти за природните бедствия и правилата, които трябва да се спазват при тях. Чрез взаимовръзката между учебните предмети „Музика“ и „Човекът и природата“, учениците имат възможността да научат как хората от миналото са опитвали с наричания, песни, обреди да въздействат, предизвикват или прекратяват определени природни явления.

В съвременното училищно образование широко застъпено е използването на компютърни технологии. Поради тази причина трябва да се отбележи неразривната връзка между обучението по музика и обучението по информационни технологии.

Предметът информационни технологии се радва на огромен интерес от страна на учениците, прави училищния труд по-привлекателен, а учебно-въз-

питателната работа – по-интересна. Компютърът, като средство за обучение, е универсален – няма учебен предмет, при който да не е полезен, и това трябва да се използва максимално. „Интересът на учениците към мултимедийните интерактивни образователни модели определено е по-голям от този към традиционния начин на обучение. В часа по музика забавлението и обучението са фактори, гарантиращи успеваемост“ (Dimitrov, 2010). С помощта на компютърните технологии българският фолклор може да бъде представен на учениците по интересен и достъпен начин.

Народните празници и обичаи са естествен носител на жизненост, пищност и пъстрота от тембри. Като техническо средство, компютърната мултимедия изисква умение за работа с компютър, добро познаване на самия образователен модел, модерна техническа база. От друга страна, той улеснява учителя, облекчава работата му, изключва „лутането“ сред многото демонстрационни и звучащи средства, гарантира атрактивност, организира реда на предоставяната информация по един различен, систематизиран начин (Dimitrov, 2010).

Важна част от обучението в началното училище и предаването на фолклорните традиции е да се провокира интерес у учениците към българския музикален фолклор. Той е твърде сложно явление и представя интерес от различни гледища. Неговият материал се докосва до материала на различни науки. В обучението по музика той има досег до различни учебни дисциплини, като български език и литература, физическо възпитание и спорт, „Човекът и обществото“, „Човекът и природата“, изобразително изкуство и информационни технологии.

Интегративността е предпоставка за изграждането на продуктивен познавателен процес на основата на многостранна умствена дейност на учениците. Процесът на интегриране на знания и умения от различни предметни области е същностен за обучението в началното училище, защото емпиричният характер на знанията предполага интегративен подход на преподаване.

В интегралността на знанията, уменията и навиците намира отзвук класическата теза за хармонично и цялостно развитие на личността, което предполага определено съзвучие, съотношение и цялостност на образователните компоненти. Идеята за необходимостта от единство и интеграция на научното познание е заложена в учебните програми за началната училищна степен. В тях е определено специално място на междупредметните връзки.

Принципите за изграждане на интегративни иновационни технологии са свързани с осигуряване на най-добрата информационно-образователна среда за съвременното дете. Това извежда на преден план пред настоящия учител въпроса за подобряване и модернизация на учебно-възпитателния процес, за по-широко използване на нови, по-рационални технологии.

Прилагането на междупредметните връзки изисква учителят да се съобразява преди всичко с възможностите на учениците от началното училище.

В тази връзка, може да се търси значимостта и отговорността на учителя по музика, който би трябвало да потърси нестандартни, атрактивни педагогически технологии за възприемане, опознаване и емоционално преживяване на фолклорни образци.

Осъществената интегративна технология помага за разширяване на музикалния опит, за по-дълбоко осъзнаване особеностите на музикалния език и езика на изкуството, за съхраняване и стимулиране на интереса към българския фолклор, за създаване на директна връзка на обучението с реалния живот и многостранно опознаване на закономерностите на света.

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев, М. (1997). *Дидактика*. София: Народна просвета.
- Андреев, М. (1986). *Интегриращи тенденции в обучението*. София: Народна просвета.
- Димитров, М. (2013). Проучване на интересите и отношенията на студентите към музикално-компютърните технологии. *Педагогика*, 6, 868 – 877.
- Динеков, П. (1990). *Български фолклор*. София: Български писател.
- Илиева, С. (2017) Интегралният подход в обучението за повишаване на ефективността на учебния процес. *Proceedings of University of Ruse*, 56.
- Калоферова, Г., Сотирова, В. & Драганова, Р. (2017). *Музика за II клас*. София: Просвета Плюс.
- Калоферова, Г., Сотирова, В. & Драганова, Р. (2017). *Музика за I клас*. София: Просвета Плюс.
- Калоферова, Г., Сотирова, В. & Драганова, Р. (2018). *Музика за III клас*. София: Просвета Плюс.
- Калоферова, Г., Сотирова, В. & Драганова, Р. (2011). *Музика за IV клас*. София: Просвета Плюс.
- Коловска, Ц. (2011). *Стратегии за възприемане и осмисляне на учебното съдържание*. Пловдив: Летера.
- Янкова, Я. (2016) *Интерактивността в обучението по музика*. Пловдив: Паисий Хилендарски.

REFERENCES

- Andreev, M. (1997). *Didaktika*. Sofia: Narodna prosveta.
- Andreev, M. (1986). *Integrirashhti tendencii v obuchenieto*. Sofia: Narodna prosveta.
- Dimitrov, M. (2010). Multimedia model for study of musical instruments in the 1st class. *Trakia Journal of Sciences*, 8, 3(325 – 333).

- Dimitrov, M. (2013). Prouchvane na interesite i otnosheniyata na studentite kam muzikalno-kompiutarnite tehnologii. *Pedagogika - Pedagogy*, 6, 868 – 877.
- Dinekov, P. (1990). *Bulgarski folklore*. Sofia: Bulgarski pisatel.
- Ilieva, S. (2017). Integlaniyat podhod v obuchenieto za povishavane na effektivnostta na uchebniq process. *Proceedings of University of Ruse*, 56.
- Kaloferova, G., Sotirova, V. & Draganova, R. (2017). *Muzika za II klas*. Sofia: Prosveta plus.
- Kaloferova, G., Sotirova, V. & Draganova, R. (2017). *Muzika za I klas*. Sofia: Prosveta plus.
- Kaloferova, G., Sotirova, V. & Draganova, R. (2018). *Muzika za III klas*. Sofia: Prosveta plus.
- Kaloferova, G., Sotirova, V. & Draganova, R. (2011). *Muzika za IV klas*. Sofia: Prosveta plus.
- Kolovska, C. (2011). *Strategii za vuzpriemane i osmislyane na uchebnoto sudurjanie*. Plovdiv: Letera.
- Yankova, Ya. (2016). *Interaktivnostta v obuchenieto po muzika*. Plovdiv: Paisii Hilendarski.

THE INTER-SUBJECT AREAS AND BULGARIAN FOLKLORE IN MUSIC EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

Abstract. Musical education has undoubted influence in the process of the overall formation of the personality. The thematic accent in the educational content of music is the Bulgarian musical folklore. The outline and understanding of integrative links with other subjects are necessary to build a productive cognitive process, to preserve and stimulate interest in Bulgarian folklore. The integral approach develops the pupils' potential and motivates them for a deeper study of the subjects.

Keywords: integrative technology; Bulgarian folklore; music education; intersubject links

✉ **Dr. Zhana Koleva**

ORCID ID: 0000-0002-0384-6912

Faculty of Pedagogy

Trakia University

Stara Zagora, Bulgaria

E-mail: zhana.koleva.19@trakia-uni.bg